

ERDÉLYI MÚZEUM

XIII. kötet.

1896.

II. füzet.

Monroe s a Monroe-elv.

— Az amerikai és angol viszály alkalmából. —

(II. és befejező közl.)

New-York állam épen ezekben az időkben fogott egy igen nagyszabású terv megvalósításához, mely a politikai vitáktól a *közgazdasági kérdések* felé fordította a közfigyelmet. Már régebben fölmerült az a terv, hogy az Ontario-, Erie-, Champlain- és a Cayugavavakat, valamint a Szent-Lőrincz-folyamot *csatornák* segítségével hozzák összeköttetésbe az Oczeánnal és a Houdsonnal, melyen, a tenger dagályának segítségével mellett, csak 160 angol mf.-dig lehetett fölhatolni. Az a többi vidék teljesen el volt zárva a világtól. »Bő termékeivel — mondja Bölöni *Farkas* Sándor — nem tudta, mi tévős legyen és száz mértföldekre kellett szekeren vinni, míg vizét talált, hogy messzebb szomszédjainak eladja; s épen ilyen kinnal szerezte meg megint azokat, mik nála nem termettek. E vidék, szinte mint hazánk, önön zsirjába fulladozott hajdan.« A haladásra annál kevesebb reménye lehetett, mert csekély népessége csak annyi földet mivelt, a mennyiből épen megélhetett. 1817-ben azonban, a mikor De Witt *Clinton* lett New-York állam kormányzója, megszületett az a »nagy, óriási gondolata az emberi észnek«, mely a 15 évvel azután arra járó magyar utazót már a legigazibb csodálkozással töltötte el. Ennyi, sőt kevesebb idő is elég volt, hogy az a tájék az Egyesült-Államnak legnépesebb vidéke legyen, — hogy az átgázolhatatlan erdők helyén népes és virágzó falvak s városok keletkezzenek, hogy vagyona tegyenek szert s jó módnak örvendjenek a lakosok, s hogy New-York városa rövid időn túlszárnyalja az Egyesület legnagyobb városát, Philadelphiat.

De Witt Clinton, a mint kormányra lépett, azonnal törvényjavaslatot terjesztett be a csatorna ügyében. A törvényhozó testü-

let elfogadta s a nép nagy lelkesedéssel üdvözölte azt. Az érdekeltek vagy ingyen ajánlották föl a csatorna irányában eső földeiket, vagy kisajátította tőlük az állam. A költségeket részint összeadakozták, részint a sójövedelemből, vagy az állam által biztosított bankutalványokból fedezték. Az Erie- és Champlain-felé vezető csatornákat még abban az esztendőben megkezdték; 1825. okt. 26-án reggel 10 órakor az első hajó az Erieből már be is mehetett a csatornába, nov. 4-én ünnepiesen átvették s nov. 24-én megnyílt a hajózás az Erie és az Oczeán közt, 1828-ban pedig az Oswego, Cayuga, Ontario és a Szent-Lőrincz-folyam közt is. Az egész nem került többé 11 millió dollárnál; de 1830-ban már egy millió dollár évi jövedelmet hajtott s újabb tíz esztendő múlva teher nélkül ment át az állam tulajdonába.

A nagy munka, mely akkor páratlanul állt az egész világon, s melyet mint a technika és az emberi ész diadalát ünnepeltek, valósággal fölvilványozta a többi államot is; és míg New-Yorkban egymagában tíz kisebb csatorna-társulat alakult, maga *Monroe* 1819-ben azt javasolta, hogy a kongresszus tíz éven át évenként 2 millió dollárt fordíttasson az egyesületnek egymástól legtávolabb eső részeit összekötő *országútak és csatornák építésére*. Míg ezzel egyrészt az Európából özönlő bevándorlóknak akart módot nyújtani, hogy mindjárt megérkezésük után biztos munkát találjanak s ne legyenek kitéve — mint idáig — kereset után való szaladgálásuk közben inségnek és nyomornak, másrészt e módon az együvé tartozás érzületét is növelni óhajtotta azzal, hogy anyagi és szellemi téren megkönnyíti az egyesület polgárai közt való érintkezést. Míg azonban Jefferson 1807-ben alkotmányos aggodalmak nélkül tervezett hasonló vállalatot, Monroe úgy találta, hogy az alkotmányhoz pótlékot kell csatolni, mely fölhatalmazza a kongresszust ilyes, az egyes államok függetlenségét is érintő közmunkák teljesítésére; hogy tehát azt a kongresszus egyszerű határozata alapján semmi esetre sem lehet megindítani. Attól is tartott, hogy a déliek tiltakozhatnának, ha olyan utat építenének ki, mely az ő területüket nem érintené. Már pedig a Marylandból az Ohio, Mississippi s Missouri mentén éjszaknyugatnak tervezett s idővel a Csöndes-Oczeánig kiépíthető vonal mindenesetre elkerülte volna őket. 1822. május 4-én tiltakozott a bill ellen, mely nem nyervén meg a $\frac{2}{3}$ többséget, nem

is emelkedhetett törvényerőre. Pedig Cumberlandtól (mely a Potomac balpartján, az Alleghany-hegység tövében ott fekszik, hol Maryland Pennsylvania felé a legkeskenyebb) egészen az Ohio balpartján, a Virginia északnyugati legkeskenyebb részén levő Wheelingig, ekkor Nyugat-Virginia fővárosáig, már el is készült az átlag 80 láb széles és kitűnően épített országút, melyet az amerikaiak a rómaiak műveihez szerettek hasonlítani.

Ilyen hatalmas volt az a másik terv is, mely szerint a kormány 1821-ben a Columbia torkolatánál gyarmatot akart alapítani, hogy oda egyenesen hozathassa Khinából a theát. A theát a Columbián fölfelé akarták szállíttatni, onnan — mindössze csak 120 angol mfd. hosszúságban, — a szárazföldön vinni tovább, majd ismét hajókra rakni a Missouri egyik mellékfolyóján, kétségkívül a világ bámulatára csak akkor megismert Yellowstoneon s úgy leveezni vele a Mississippibe és az Atlanti-Oczeánba. Ez a merész terv, melyet szintén Monroe kormánya vetett föl, világszerte méltán keltett feltűnést, mert Európának Khinával és Kelet-Indiával való kereskedését Amerika felé terelte volna s részben terelte is utóbb.

A bámulatosan emelkedő *ipar* egymaga is szükségessé tette volna a közlekedő utak nagyarányú hálózatát. 1816-ban már 100,000 ember foglalkozott a pamutgyárakban, melyek évenként 40 millió dollár értékű gyapotot dolgoztak fel; a gyapjúszövő gyárakban 50,000 munkás évenként 12 millió dollár értéket állított elő. New-Yorkban társulat alakult a gyáripar emelésére; hiszen bántotta az amerikaiak önértékét, hogy pl. csak Genfből évenként 120 ezer órát kell vásárolniok! Ugy látszott, hogy megvannak számlálva a kézműipar napjai.

Mindez a pénznek az eddiginél merészebb forgatását tette szükségessé; azért tehát egyik *pénzintézet* a másik után keletkezett. Kentuckyben, pl. az állambankon s annak 14 fiókján kívül 1818-ig 39 bankot alapítottak, úgy, hogy körülbelül minden 10,000 lakosra jutott egy pénzintézet. Ehhez a túltermeléshez járult, hogy az eredeti névértéknek csak 50—75%-át képviselő bankjegyek még mindig elég nagy tömegben forogtak közkézen, s hogy négy éjszaki államot kivéve, a többinek bankjegyei mind a névértéken alúl állottak. Az országban levő 400 bank nyerekedése úgy leszállította a föld értékét, hogy pl. a Delaware államban 1815. még 46.759,060

dollárra becsült magánjóságok öt esztendő múlva alig értek többet 15 milliónál. 1818. őszén Ohióban már bekövetkezett a *pénzügyi bukás*, mely a *nemzeti bank* hitelét is megingatta. A kongresszus bizottsága kiderítette, hogy a nemzeti bank megszegte a neki adott kiváltságot; mert 2 millió adósságlevelet vásárolt vissza, hogy azon becserélhesse azt a másik két millió kötvényt, melyet Európának már eladott, vagy eladni köteles volt. A közbizalommal tehát maga a bank is visszaélt, s a részvényeseket hamis mérleggel ámtította. Ezeknek a részvényeseknek mindenesetre tetszett, hogy nem kellett a 2. és 3. részletet készpénzben vagy biztosított adóslevelekben befizetniök s még jobban tetszett azoknak, kik részvényük árát még be sem fizették, hogy az osztalékban mindamellett is részesülnek. De meg a miatt is sok szabálytalanság történt, hogy a nagyobb részvénytulajdonosok 30 szavazatnál többet is követeltek azon cím alatt, hogy idegen részvényeseket képviselnek, holott csak azért adták ki idegen részvényekül a magukéit, hogy annál döntőbb befolyást gyakoroljanak a bank vezetésére. A kongresszus erélyes lépéseket tett a bank ügyeinek rendezésére, a visszaélések meggátolására, a korábbi bankelnököt távozásra kényszerítette, az Európában forgó adóslevelek visszaváltását a kincstárra bízta s így — néhány nagyobb kereskedőház csődjének s néhány kisebb bank bukásának árán — a *nemzeti bankot* s vele a *közhitelt* csakugyan megmentette. Következéseit azonban jó darabig sinylette a *gabonapiacz*, mely már szintén résztvett a szédelgésben, az üzletek vakmerő kötésében s az árak mesterséges fölszigázásában; a búza ára egyszerre 50%-ot esett.

Maga az állam annyira ment a megtakarításokban, hogy még az állandó hadsereg létszámát is leszállította és pedig 10,000-ról 6,183-ra, (s így mégsem 3500-ra, mint 1823-ban javasolták.) A tengerészet költségeit felényire mérsékeltek, az utóbbi hadjáratban résztvett 16,000 harczosnak felét pedig megfosztották nyugdíjától. 1821-ben még csak 5 millió dollár póthittel lehetett fedezni az állam kiadásait, — a következő esztendőben azonban a vámjövedelmek többletéből már ismét helyreállíthatták az egyensúlyt. Az 1824. decz. 7-én megnyílt kongresszusnak azt jelenthette Monroe, hogy a múlt évben az állam bevételei ismét 3 millió dollárral haladtak felül a kiadásokat, s hogy az 1817-ben még 123 millió dol-

lárt tevő államadósság 79 millióra olvadt le s a mellett törlesztésre a tartalékalapban még 10 millió áll készen. A Monroe elnökségében 1825-re készített költségvetés 11.962,000 dollárt vett föl az adósság törlesztésére, mindamellett, hogy eredetileg csak 7½ millió volt előirányozva. A kiadásokban különben mindenütt megtakarításokat eszközöltek; így a beligazgatás és külügyek szükségeit 1.386,000, a hadsereg tartását 5.043,000, a tengerészetét 3.044,000 dollárra szálították le s így érték el, hogy 21.703,000 dollár összes kiadással szemben 23.950,000 dollár jövedelmet mutathatván föl — minek főtétele 20 millióval a vámbevétel, — 1825-re 2.224,000 dollár fölösleget tüntethettek elő.

Fedezetül a mellett szinte mérhetetlen kincstári jószág állott, mert 1823. szept. 30-áig 110.088,498 holdból a szövetség javára még csupán 17.492,762 holdat adtak el. Ezeknek a földeknek ára pedig a kongresszus számítása szerint is kétharmaddal többre ment az egész államadósságnál.

Épen abban a pénzügyileg olyan válságos 1821. esztendőben, mikor különben Monroet másodszor is megválasztották az Egyesült-Államok elnökének, a kivitel majdnem harmadfél millió dollárral haladta felül a behozatalt; a következő három esztendőben azonban a behozatal már mindig nagyobb volt, mint a kivitel, úgy, hogy Monroe második elnökségének négy esztendeje alatt 287.820,350 dollárnyi kivitt árucikkkel szemben 303.955,539 dollár behozatal s így egészben véve 16.135,189 dollár passiva áll. Nem esoda tehát, ha — kivált 1823. óta — mind zajosabban foglalkozott a közvélemény, sőt 1824. márcziusától fogva a kongresszus is azzal a kérdéssel, a *szabadkereskede*s, vagy a *védővám* elméletéhez csatlakozzék-e az állam?

S úgy látszik, itt is az éjszaki szélesség 36°30'-e volt a határvonal. A rabszolgatartó Dél, melynek gyapotját jobbadán Anglia vásárolta, föltétlenül a szabad-kereskedes hívének vallotta magát, a mi első hallásra még rokonszenvet is ébreszthetett, Európának pedig mindenesetre tetszett; ellenben a szabad-iparúzó Éjszak úgy találta, hogy nemzeti és gazdasági tekintetek egyaránt védelemre utasítják a külföld versenye ellen s azért határozottan a védővamos politikához csatlakozott, a mi Európában némileg a szűkkeblűség hírébe juttatta. Így tört ki Amerika közgazdasági életében az a va-

lóságos harminczéves háború, mely már az amerikai ipar megerősödése idejében, tehát olyan korban ért véget, mikor gyámkodásra többet alig szorult.

De ha folytonosan gazdasági nehézségekkel kellett is küzdenie az államnak, Monroe a *külpolitikában* nagy eredményekre hivatkozhatott.

1821-ig egymásután független államokká alakultak Dél-Amerikában Argentina (Buenos Ayres), Chili, Mexico és Columbia. *Bolívar*, kit maguk a yankeek is Washingtonnal hasonlítgattak össze, közszellemet teremtett az spanyol gyarmatokban, melyek egymással vetekedve rázták le rablánczaikat.

Függetlenségük elismerésére 1819-ben Monroe még nem látta elérkezettnek az időt, pedig diplomatái, Rodney, Graham és Band egészen véve már is ajánlották. Akkor rosszneven is vették a yankeek Monroetól, hogy ezt nem szorgalmazta; mások azonban azzal mentegették, hogy hiszen az európai hatalmak ugyan még semlegesek Spanyolországnak a gyarmatok ellen való háborújával szemben, ebből a semlegességből azonban kétségtelenül kizavarná őket, ha az Egyesült-Államok függetleneknek tekintenek a déli államokat, vagy épen egyenesen szövetkeznének velük. Az európai hatalmak támadása, vagy akár csak a spanyolok iránt jóakaró semlegessége könnyen megronthatná az ifjú köztársaságokat. Most azonban, mikor sok herce-hurca után végre a floridai ügyet is lebonyolította az Unió s mikor túlesett a pénzügyi válságon, 1822. márcziusában maga Monroe ajánlotta a kongresszusnak, hogy diplomatiai összeköttetésekbe lépjen a független délamerikai államokkal. A képviselőházban 159 szavazat ellenében csak egyetlenegy volt ezen javaslat ellen, melyet hamarosan elfogadott a senatus is. Így tehát az Unió volt a föld első állama, mely *nyíltan elismerte a dél-amerikai köztársaságokat*.

1823. januárjában az elnök Mexicóba *Jackson* András tábornokot, Buenos Ayresbe *Rodney* Caesárt, Columbiába *Anderson* Richardot és Chilébe *Nelson* Hugót már ki is nevezte követekké.

Ellenben az európai hatalmak, melyek, Angolország kivételével, jóformán mindnyájan a szent-szövetséghez tartoztak, azt az eszmét vetették löl, hogy a mennyiben maga Spanyolország nem győzheti le a délamerikai forradalmat, nem kellene-e Franciaország vagy a

szent-szövetség pártfogásával egy Bourbon alatt, egyetlenegy uralkodó alatt egyesíteni az egész Dél-Amerikát? A senatus ez iránt 1824. deczemberében nyíltan meg is kérdezte az elnököt. Úgy okoskodott az európai reactio, hogy ha már *Éjszak-Amerika köztársaság*, melyre olyan megfoghatatlan lelkesedéssel tekint a szent-szövetség atyáskodó czélzatait megérteni sehogysem akaró Európa, hadd legyen *monarchia Dél-Amerika*, mely amazt ellensúlyozza s ne csak a köztársaság iránt való lelkesedést ölje meg, hanem utóbb, ha lehet, magát a köztársaságot is.

Jefferson, magának a kormánynak felszólítására, szintén nyilatkozott ebben a kérdésben, melyet legnagyobbnak tartott a függetlenségi nyilatkozat megtörténte óta. Hiszen helyes megoldásától függött, milyen irányban fejlődjék tovább Amerika és pedig nemcsak az Éjszak, hanem a Dél is. Mind a kettőnek érdekei egészen mások, mint Európának. S ezek közt a legfőbb, hogy míg Európa a *zarnokság* felé hajlik, Amerikának föltétlenül a *szabad törekvések*hez kell esatlakoznia. Olyan elv, melyet 1780. óta, midőn *Pownall* Tamás kormányzó emlékiratot intézett Európa uralkodóihoz, többekévéb é egyértelemben hirdetett Washington, Madison, John Adams s most legutóbb *Jefferson*. Sőt Don Pedro Guab columbiai miniszter már 1823. nyarán megpendítette azt az eszmét, hogy az amerikai államok egymással örökös védő- és daczsövetségre lépjenek, úgy, hogy a solidaritás érzete már szinte át is ment az amerikaiak vérebe. Az elv szabatos kifejezésének érdeme azonban kétségtelenül a *Monroeé*; ő mondta ki legvilágosabban először, hogy »*Amerika az amerikaiaké*« s azért róla is nevezik azt *Monroe-elv*nek. Föllépésére közvetlen okot az orosz kormány adott, mely — az Unió és Anglia érdekeit egyaránt sértve, — Amerika éjszaknyugati részén terjeszkedni kívánt.

Monroe elnök ebben az ügyben 1823. decz. 4-én a következő üzenetet küldte a kongresszushoz: ¹

»A császári orosz kormánynak javaslatára, melyet a császár itt székelő követe terjesztett elő, teljes hatalmat és utasításokat adtunk az Egyesült-Államok szeptérvári követének, hogy ezen

¹ Kivonata *Hazai s Külf. Tud.* 1824. 46—7. Befejezését ígérte, de nem adta, talán a censura miatt.

földrész éjszaknyugati partjain a két nemzet közös jogait és érdekeit barátságos tárgyalásokban rendezze. Hasonló javaslatot terjesztett elő ő felségének Nagy-Britannia királyának kormánya. Az Egyesült-Államok kormányának az volt a kívánsága, hogy bizonyítsa ezen barátságos eljárása által azt a nagy becslet, melyben változatlanul tartja a császár barátságát s hogy megmutassa a kormányával való jó egyetértés ápolására irányzott igyekezetét. Azokban a tárgyalásokban, a mikre ezek az érdekek módot szolgáltattak és abban a megegyezésben, melylyel azokat be lehetne fejezni, megfelelőnek találtuk ezt az alkalmat, hogy kijelentsük az Egyesült-Államok jogait és érdekeit magában foglaló azt az elvet, mely szerint az amerikai szárazföldek, tekintve azt a szabad és független helyzetet, melyet elfoglaltak és fentartanak, *mostantól fogva nem tekinthetők egyetlenegy európai hatalom jövőbeli gyarmatosításának tárgyaiúl sem.*

»Jelentettük az utolsó ülészak kezdetén, hogy akkor Spanyolország és Portugalia nagy erőleszítéseket tett a nép helyzetének azokban az országokban való javítására s hogy ezeket rendkívüli mérséklettel végezte. Alig kell megjegyezni, hogy az eredmény nagyban különbözött a tervezettől. Mi mindig gondosan és érdeklődve szemléltük, mint fejlődnek az események a világ ama negyedében, melylyel annyit érintkezünk s melytől eredetünket is származtatjuk. Az Egyesült-Államok polgárai az Óceán amaz oldalán lakó embertársaik szabadsága és szerencséje iránt a legbarátságosabb érülettel viseltetnek. Sohasem vettünk részt az európai hatalmasságok háborúiban s az azokra vonatkozó ügyekben, sőt ilyesmi meg sem egyeznék politikánkkal. Sérelmeket csak jogaink megtámadása, vagy komoly fenyegetése esetében bosszúlunk meg, csak akkor készülünk védelemre. Szükségképen természetes kapcsolatban állunk ennek a féltekének mozgalmával és pedig olyan okokból, a mik kétségkívül érthetők minden fölvilágosodott és pártatlan szemlélő előtt.

A szövetséges hatalmak politikai rendszere Amerikáétól ebben a részben lényegesen különbözik. Ez a különbség abból származik, a mi illető kormányaik közt is van. És a mi egész nemzetünk annak van szentelve, hogy megvédje saját kormányunkat, melyet annyi vér- és vagyonvesztéssel alapítottunk, mely a legkiválóbb polgárok bölcsességének segítségével érett meg és a mely alatt mi

példátlan jólétet élveztünk. Tartozunk tehát az Egyesült-Államok és az azon hatalmak közt tapasztalt őszinteségnek és barátságos érintkezéseknek, midőn kinyilatkoztatjuk, hogy *részünkről minden olyan kísérletet, mely rendszerüket ezen féltekének akármelyik részére is ki akarná terjeszteni, a mi békénkre és biztonságunkra veszélyesnek tekintenénk.* Nem értjük s nem fogjuk ide érteni a már meglevő gyarmatokat, vagy a bármely európai hatalomtól függő országokat. A mi azonban azokat a kormányokat illeti, melyek függetlenségüket már kinyilatkoztatták s megalapították s a melyeknek függetlenségét mi nagy meggondolás után és igazságos elvek alapján elismertük, valamely európai hatalomnak olyan közbenjárását, melynek célja azok elnyomatása, vagy az volna, hogy sorsukat akármí más módon meghatározzák, nem tekinthetnénk egyébnek, mint az Egyesült-Államok iránt tanusított barátságatlan érzületnek. Az új kormányok és Spanyolország közt folyó háborúknak kijelentettük semlegességünket az elismerés idejében s ehhez erősen tartottuk és erősen is fogjuk tartani magunkat, ha csak nem áll be olyan változás, mely ezen kormány irányadó tekintélyeinek ítélete szerint az Egyesült-Államok biztossága érdekében multhatatlanná tenné a megfelelő változást.

Azok az események, a mik nemrégiben Spanyolországban és Portugáliában végbementek, bizonyítják, hogy Európában még változók és rendezetlenek az állapotok. Ennek a fontos ténynek nincs igazibb bizonyítéka, mint az, hogy a szövetséges hatalmak egy önmagukat kielégítő elv alapján illőnek tartották a Spanyolország belügyeibe való *avatkozást.* Milyen mértékben lehet azon elvhez képest loganathba venni olyas beavatkozást, ez olyan kérdés, mely érdeklí az összes független hatalmakat, még a legtávolabb állókat is, melyeknek kormánya különbözik az övétől s kétségkívül egyiket sem érdeklí jobban, mint az Egyesült-Államokat. Európával szemben a mi politikánk, melyet elfogadtunk mindjárt az elején annak a háborúnak, mely a földtekének azt a negyedét oly hosszasan foglalkoztatta, változás nélkül most is ugyanaz marad és abban áll, hogy *nem szabad beavatkozni Európa egyetlen hatalmasságának belügyeibe sem és hogy tényleg fennálló kormányait, mint reánk nézve törvényeseket kell tekintenünk, velük barátságos viszonyokat ápolnunk s ezeket a*

viszonyokat nyílt, határozott és férfias politika által tartanunk; minden hatalom igazságos kívánatát teljesítenünk és nem túrnunk egyiknek részéről sem a sértegetéseket. Ezzel a szárazfölddel szemben azonban a viszonyok nagyon is észrevehetően mások. Lehetetlen, hogy politikai rendszerüket a szövetséges hatalmak a nélkül terjeszszék ki a két szárazföld akár-melyik részére is, hogy ne fenyegetsek békénket és szerencsénket és senki sem hiheti, hogy déli testvéreink, ha rájuk bízzák, ilyesmit a maguk jószántából elfogadjanak. Ép olyan lehetetlen viszont, hogy mi olyan, bármily alakban nyilvánuló beavatkozást közönnyel nézhetnénk. Ha szemügyre vesszük Spanyolországnak és azoknak az új kormányoknak erejét és segélyforrásait, nyilván áll előttünk, hogy ezeket amaz sohasem igazhatja le. S még az is helyes politikája az Egyesült-Államoknak, hogy *a pártokat önmagukra hagyja* és pedig abban a reményben, hogy más hatalmak is ugyanígy járnak el.

Újabb történetírók kétségbevonják, sejtette-e *Monroe*, milyen nagy elvet mondott ki ebben az izenetében: sejtette-e, hogy népe ezt a nyilatkozatot valaha valóságos törvénynek fogja tekinteni s hogy attól számítja Amerikának a nagyhatalmasságok sorába való emelkedését? Mondjuk, hogy fogalma sem volt róla, mint nem volt talán a népeik előtt gyűlöletes földnélküli Jánosnak, vagy II. Endrének sem, hogy szabatosan voltaképen először ők írták meg egy-egy nép alkotmányát, melynek keretén belül igyekezzenek megvalósítani nemzeti céljaikat ezek a népek. Sőt ez a *Monroeismus* sok tekintetben épen az Európában akkortájt divatba jött nemzetiségi eszmének egy igen jelentékeny módosulása volt. A földrajzilag való egybetartozás eszméje, hogy egyesítette a nemzetiség kérdéseben egymástól oly végtelenül távoleső angolt és spanyolt, ellenben elválasztotta az együvé tartozó angolt és yankeet. Mintha nem is kelet felől jött volna Amerikába a világosság, maga a yankee most teljes gyűlölettel tekintett fehér testvérei felé, kiknek ősei ezt a földet megtisztították számára a rézbőrűektől. Nem akarta engedni, hogy sérelem essék Amerika geographiai függetlenségén; nem gátolta a bevándorlást, mert óriási lakatlan térségeinek benépesedését maga is óhajtotta; de minden bevándorló felett ő maga akart uralkodni s borzadt attól a gondolattól, hogy Amerikának egyetlenegy

talpalatnyi földét is kívülről, Európából kormányozzák. »A Monroe-tan — a hogy nálunk hajlandók megítélni — nem politikai tanítás, hanem perversitas. Nem a függetlenség magasztos és excessusokra is jogosult eszménye és nem biztosít sem egyéni, sem állami szabadságokat, hanem csak annak a korlátoltságnak egyik alfaja, a mely elfogultságok és korlátoltságok alakjában ráült kezdet óta az emberi gondolkodásra és sorvasztja és sorvasztani fogja a nagy vég beköszöntéséig az erejét.«

Ebben azonban sok a túlzás. Angliának, mely Canadának szabadságot adott, az Unió nem volt ellensége, mint nem volt barátja Paragnaynak, mely elnyomta a szabadságot. Amerika minden részében szabadságot akart, de még a szabadság sem kellett kívülről. S találgatni lehetett, hogy Monroe tanának visszaütésében a szent-szövetséget csak azok a zavarok gátolták-e, melyek Európa egyes részeiben annyi atyai gondoskodás mellett is mutatkoztak, vagy hogy csakugyan hatott-e rájuk az az erő és az az őszinteség, melylyel nyilatkozatát tette Monroe? Annyi bizonyos, hogy mikor egy esztendő múlva, 1824 decz. 7-én ismét megnyitotta a kongresszust, Monroe önérzettel hivatkozhatott rá, hogy az állam viszonyai a külhatalmakkal kielégítők s hogy ha Franciaországgal az 1822 junius 24-én kötött hajózási és kereskedelmi szerződés megújítása s az angolokkal a rabszolgaszállító hajók átkutatása iránt folytatott alkudozások egyelőre még nem vezettek is eredményre, másrészt, épen Oroszországgal szemben, már sikerült eligazítani az éjszaknyugati határokat; Spanyolországgal, ha nehezére esett is a déli köztársaságok függetlenségének elismerése, a jó egyetértés nem bomlott fel; az időközben alakult brazíliai császárság, mely csak Portugáliától s nem egyúttal a dynastiától szakadt el, mindjárt kezdetben barátságos összeköttetésbe lépett az Unióval, mely épen most javában alkudozik, hogy keresk. szerződéseket kössön a déli köztársaságokkal. »Mi — végezte — nem sokat törődünk Európá államainak belügyi politikájával; annál többet kell törödnünk a délamerikai új államokkal, melyeknek helyzete bennünket oly közelről érint. Az ó-világot illető dolgokról csupán azt mondjuk, hogy a *görögök*, kik gondoskodásunknak kiváló tárgyai, nagy lépésekkel közelednek dicsőséges függetlenségökhöz.« Sőt az elnök már 1822 decz. 26-án kijelentette, hogy valóban érdemes volna függet-

lenségének kivívásában gyámolítani Görögországot; Clay és Webster pedig talán czélt is ér s a kongresszus valami ügyvivőt küld a görögökhöz, ha Adams és Randolph óvatossága meg nem akadályozza ezt a tervet s mindjárt az első esztendőben meg nem védelmezi Monroe elvét. A hosszas, szenvedélyes vitában, melyben *Barthlett* már azzal vádolta Clayt, hogy Monroe visszalépése után elnök akar lenni, a kongresszus nem annyira erre az elvre, mint inkább a Washington bucsújában foglalt tanácsra hivatkozva vetette vissza Webster indítványát. E tanács szerint: »A köztársaság keresk. összeköttetésekbe lépjen ugyan az egész világgal, politikai összeköttetést azonban — a mennyire csak lehet — minden idegen hatalmassággal kerüljön.« Különbben a szabadság iránt való plátói vonzalomnak jelét nemcsak Amerika küldte Európába, hanem Európa is Amerikába. Monroe meghívására *La-Fayette* épen ekkortájban jött át ide. Mikor *La-Fayette* szándékáról értesült a kongresszus, a módozatok megbeszélésére bizottságot küldött ki s *Mitchell* előadó javaslatára már eleve kifejezte iránta való vonzalmát és háláját. Az elnököt felhatalmazták, hogy egy sorhajót küldjön utána.

Washingtonon és Bolívaron kívül őt tartották a legkitünőbb, legtisztább demokratának. »Mert — szól Bölöni — az amerikai revolúciók, melyeknek ők valának vezetői, nemcsak azért fontosak és nevezetesek, hogy új igazgatás módját állították fel, hanem azért fontosak és nevezetesek, hogy az addigi igazgatásmódnak elveit általában megváltoztatták és a világot egészen új gondolkodásmódra hozták.« Az amerikaiak az imádásig menő tisztelettel fogadták *La-Fayette*t, ki majdnem félszázad előtt ment közéjük, hogy küzdjön az *ember* s nem valamely egyes személy jogaiért. New-Yorkba 40 évi távollét után 1824 aug. 6-án érkezett meg. A nemzet vendégének tekintették. Yankeek, indiánok, négerék tolongtak látására. »Egy nemzet határtalan szeretetének meleg kézszorítása volt ez.« A férfú, ki Európának s a maga sorsának annyi változása közt sem lett hűtlen eszményéhez, ki a távollét hosszú ideje alatt elvesztette legjobb munkatársait, Amerikában olyan új nemzedéket talált maga előtt, melynél még jobban tenyészték, még jobban megérték a szabad eszméknek azok a magvai, a melyeket másokkal együtt ő szórt el. Milyen érzelmek tölthettek el a szívet, mikor az

Európának régen lomtárába került férfiú nagynak és dicsőnek találta azt az államot, melyet társaival úgyszólván a semmitől kellett megteremtenie? 1824 decz. 20-án, ugyanakkor, mikor a nagy idők egyéb nagyjai, pl. Jefferson, szűkösen éltek, a »névtelen félistenek« egy része pedig valósággal nyomorgott, *Heyne* azt indítványozta, hogy az Egyesült-Államok a szabadító háborúk hőséneke hála fejében 200,000 dollár tiszteletdíjat s egy 20.000 acre földből álló uradalmat ajánljanak föl. A kongresszus, mely igen nagy tisztelettel látta őt magánál, decz. 22-én egyhangulag elfogadta az indítványt, melyről La Fayette decz. 30-án értesítette a két ház küldöttsége.

Azt lehet mondani, hogy Monroe elnökségének utolsó napjai a múlt dicsőséges emlékeinek föllevenítései s a köztársaság mostani elnöke érdemeinek is elismerése közt teltek egymásután. Igazi Catonak tekintették Monroet, midőn maga kérte a kongresszust, hogy — mielőtt megválnék méltóságától, vizsgálta meg, mint járt el a közügyekben s a pénztár kezelésében. Harmadszor már ő sem jelöltette, de nem is jelölthette magát; mert épen 1824 január 29-én fogadta el a senatus azt az indítványt, hogy 8 esztendőnél tovább senki se lehessen elnök. *Monroe* márcz. 4-én visszavonult a magánéletbe, hol felesége és két leánya oldalán szűkösen, de mégis boldogan élt s elég büszkén arra, hogy ne fogadja el azt a pénzsegélyt, melyet följajánlott La-Fayette, kit idegen létére megjutalmazott Amerika, míg őt, régi hű polgárát, a kenyér miatt aggódni hagyta. Úgy hitte, hogy annak, a ki egyszer már elnök volt, nem illik résztvennie a közélet küzdelmeiben s ebben Madison és Jefferson példáját követte.

Amerika függetlensége kikiáltásának évfordulóján, New-Yorkban 1831 jul. 4-én, élete 73-ik évében hunyt el.

DR. MÁRKI SÁNDOR.